

Poeziyada ismi dialektizmlərin linqvistik təhlili

Salahova Yeganə Həsən qızı
Gəncə dövlət Universitetinin müəllimi, doktorant
e-mail: yegane.gdu@gmail.com

Xülasə: Azərbaycan poeziyasının inkişaf təcrübəsi, poetik irsimizin nəaliyyətləri göstərir ki, şeir dilini rəngarəng, canlı etməkdə, milli koloriti güclü bir şəkildə əks etdirməkdə dilin qida mənbələrindən biri olan dialekt və şivələrin də mühüm rolu vardır və poeziyada əksini tapan ismi dialektizmlər də bu qəbildəndir. Şeir dilində ifadəli vasitə kimi çıxış edən ismi dialektizmlərin strukturu, semantikasi, dialekt və şivə variantları, linqvokulturoloji xüsusiyyətləri barədə ara-sıra linqvistik fikirlər səsləndirilsə də, Azərbaycan dilçiliyində bu məsələyə dair fundamental tədqiqat işi aparılmamışdır. Xüsusən də, poeziyada əksini tapan, ismi dialektizmlərin linqvokulturoloji xüsusiyyətləri məsələsi araşdırmadan kənar qalmışdır.

Bədii sənətkarlığa təsirin fəal və zəruri vasitəsi kimi qiymətləndirilən ismi dialektizmlərdən istifadədə söz sənətkarlarımız fərqli mövqedə dayanmışlar. Belə ki, ölkəmiz müstəqilliyə qovuşandan sonra söz sənətkarlarımız ismi dialektizmlərə çox, sovet dönəmində yazıb - yaradanlar isə bu nitq vahidlərindən az miqdarda istifadə etmişlər. Yaşlı şairlərimizin yaradıcılığı ilə müqayisədə, cavan şairlərimizin əsərlərində ismi dialektizmlərə daha çox yer verilir ki, bu da linqvistik təhlil üçün zəngin material mənbəyinə çevrilir. Məqalədə bu materiallara söykənərək poeziyada əksini tapan frazeoloji və konkret, mücərrəd anlayışlar ifadə edən ismi dialektizmlər struktur, semantik və areal baxımından təhlil sözgəcindən keçirilir.

Rəyçi: prof M.Hüseynova

Summary: The experience of development of Azerbaijani poetry, the achievements of our poetic heritage show that dialects and dialects, which are one of the food sources of the language, play an important role in making the language of poetry colorful and vivid, and the name dialects reflected in poetry are similar. Although linguistic opinions have been voiced on the structure, semantics, dialect and dialect names, and linguacultural features of noun dialectic's, fundamental research has been conducted on this issue in Azerbaijani linguistics. Linguacultural features of noun dialectics, especially those reflected in poetry.

The use of noun dialectics, which is considered an active and

necessary means of influencing art, has also taken a different position. Thus, after the independence of our country, our word artists wrote more nouns in dialects, and in the Soviet era, creators used less of these units of speech. In comparison, noun dialects are given more space in the works of our young poets, which becomes a rich source of material for linguistic analysis. Based on these materials, dialects expressing noun phraseological and concrete, abstract concepts reflected in poetry are analyzed structurally, semantically and areal.

Реферат: Опыт развития азербайджанской поэзии, достижения нашего поэтического наследия показывают, что диалекты и диалекты, являющиеся одним из пищевых источников языка, играют важную роль в придании языку поэзии красочного и яркого цвета, в значительной степени отражающем национальный колорит, и названии диалектов, отраженных в поэзии. Хотя иногда высказывались языковые взгляды на структуру, семантику, названия диалектов и диалектов и лингвокультурные особенности существительных диалектизмов, которые выступают в качестве выразительного средства в азербайджанском языке, в азербайджанской лингвистике было проведено фундаментальное исследование по этому вопросу. опущены.

Использование существительной диалектики, которая считается активным и необходимым средством воздействия на искусство, также заняло другую позицию: таким образом, после обретения независимости нашей страны наши художники-слова написали больше существительных на диалектах, а в советское время создатели использовали меньше этих единиц речи. Для сравнения, существительным диалектам уделяется больше места в творчестве наших молодых поэтов, которые становятся богатым источником материала для лингвистического анализа. На основании этих материалов диалекты, выражающие существительные фразеологические и конкретные, абстрактные понятия, отраженные в поэзии, анализируются структурно, семантически и площадно.

Açar sözlər: lingvistik, kulturoloji, şivə, dialekt, semantika, quruluş.

Key words: linguistics, cult urology , dialect, semantics, structure.

Ключевые слова: лингвистика, культурология, диалект, семантика, структура.

Metod: Məqalədə ən ənəvi-təsviri metod tətbiq edilmişdir.

Aktuallıq: İsmi dialektizmlər ədəbi dilə məxsus olmayan ifadə və sözlərdir. Bu nitq vahidləri şeir dilində həm sadə strukturda, həm də söz birləşməsi modelində fəaliyyət göstərir. Tarixi, senmantik kateqoriya olan dialektizmlər və onun bir qrupunu təşkil edən ismi dialketizmlər poezia dilində həm də estetik kateqoriya vəzifəsinin icrasına çevrilir, linqvokulturoloji xüsusiyyətlər kəsb edir. Poeziyada əksini tapan ismi dialektizmlərin bəziləri ya ədəbi dildəki, ya da ki, dialekt və şivələrdəki variantları ilə fonetik baxımdan üst - üstə düşür, omonimik səciyyə kəsb edir, bəziləri isə müxtəlif cür səslənib eyni məna bildirir, yəni sinonimləşir və struktur baxımdan rəngarəng formalarda çıxış edir ki, bütün bu xüsusiyyətlər üslubi effekt yaradır. Odur ki, ismi dialektizmlərin linqvistik aspektdə araşdırılması mövzunun aktuallığını şərtləndirir.

Annotasiya: Məqalədə poezia dilində əksini tapan ismi dialektizmlərin strukturu, semantik, areal xüsusiyyətlərindən bəhs olunur və onların üslubi effekt yaratmadakı rolu araşdırılır.

Giriş

Poeziyada İsmi frazeoloji birləşmələrin özünə məxsus yeri və mövqeyi var və bunlar adi danışq, məişət-ünsiyyət funksiyasının daxili semantikasını özlərində daşıyırlar. V.V.Vinoqradov göstərir ki, müasir dil sistemində xeyli söz ümumiyyətlə, bilavasitə nominativ mənaya malik deyildir; onlar ancaq az miqdar frazeoloji vahidin daxilində nəzərə çarpır (1,16). Məşhur rus dilçisi və - türkoloqunun bu fikrini ismi frazeoloji dialektizmlərə də şamil etmək olar və belə birləşmələrin semantikasını, hər şeydən əvvəl, sinonimləri ilə əvəz etməklə, omonimləri ilə qarşılaşdırmaqla müəyyənləşdirmək olur. Poeziyada əksini tapan, müsdəqil leksik mənası olmayan sözlərin iştirakı ilə formalaşmış ismi frazeoloji dialektizmlərin linqvistik yöndə nəzərdən keçirməyin olduqca böyük elmi əhəmiyyəti var.

Poeziyada işlənən frazeoloji vahidlərin müəyyən qisminin formalaşmasında isimlər və isim komponentli leksik vahidlər müəyyən rol oynayır və bunlar ismi frazeoloji dialektizmləri formalaşdırır. Qeyd etməliyik ki, bu qəbildən olan frazeoloji birləşmələrin bir tərəfi daha çox ədəbi dilə, digər tərəfi isə şivələrə məxsus sözlərdən ibarət olur. Məsələn, qəlbi yuxa söz birləşməsində "qəlb" ədəbi dilə, "yuxu" sözü isə dialekt və şivələrə məxsus leksik vahid olub, şair Rəfil İncəyurdun "Yol gedirik" adlı şeirinin bir bəndində tutumlu və anlaşılan bir şəkildə işlədilmişdir:

Gördüm qəlbi yuxaları,

Yuxalıqdı yoxu, varı,

Axar sulu yuxuları

Yoza-yoza yol gedirik(8,59)

Azərbaycan dilinin Gəmbərək şivəsində "yuxa" sözü,"sacda bişirilən lavaş",Qarakilsə şivəsində isə "nazik" mənalarında işlənir(4,417).

"Qəlbi yuxa" ismi dialektizminin tərkibində işlənən sözlərin əsas və ya düzəltmə nominativ səciyyə daşması sözlərin birləşmə daxilindəki əlaqəsində müəyyənleşir. Belə ki, nazik yuxa sözü əsas nominativ mənə ,"qəlbi yuxa" birləşməsində isə həmin söz düzəltmə nominativ mənə daşır. Deməli "... sözün düzəltmə nominativ mənəsi dildə sonralar, əsas nominativ mənəsindən yarandığından, əsasən söz birləşmələri daxilində yəni, başqa sözlərlə əlaqədə daha aydın şəkildə nəzərə şarpır, konkretleşir"(10,18). və bu, bütün dünya dillərində də belədir, o cümlədən ingilis dilində də.İstər Azərbaycan, istərsədə ingilis dilinin dialektoloji, o cümlədən digər lüğətlərində əvvəldə sözün əsas nominativ mənəsi verilir, sonra onun düzəltmə nominativ mənəsindən danışılır. Unutmamalıyıq ki, hər hansı bir dialektizmin düzəltmə nominativ mənəsi həm də onun məcazi mənəsidir.

Müasir Azərbaycan dilində "bağır" və "baş" sözləri bədən üzvlərinin adlarını bildirən isimlər kimi işlək bir vəziyyətdədir."Bağır" sözü Azərbaycan dilinin Qazax dialektində "qaraciyər", Gəncə şivəsində"ürək, qəlb"mənasında işlənir(3,48)."Bağırın başı" ismi dialektizmin yaranmasında mühüm rol oynayan "baş" sözü isə dilimizdə əlavə mənəların yaranmasında fəal iştirak edir.Məs: ürəyimin başı,ciyərimin başı və s."Baş" sözü Azərbaycan dilində çoxmənalı frazemlərin yaranmasında mühüm rol oynayır və bu,dilin dialekt və şivələrində də eyni vəziyyət kəsb edir və bunlar əlavə mənəların böyük hissəsini əks etdirməyə xidmət göstərir.Məsələn, H.Kürdoğlunun şeirlərinin bir bəndində "bağırının başı"frazemi alışır feili ilə işlənərək cümlə strukturunda ideomatiklik yaratmış və kədər motivini olduqca dolğun bir şəkildə əks etdirmişdir:

Vuruldu səngərdə ömür sirdaşı,
Adsız bir məzarda yatır qəhrəman.
Andıqca alışır bağırının başı,
Torpağı lələtək boyamışdı qan,

Adsız bir məzarda yatır qəhrəman (11,21-22).

N.Rəhimzadə də"baş" sözünün vasitəsilə yaranmış frazeoloji vahidlərin Azərbaycan dilində sitatiskasını vermiş və 14-nün ədəbi dilimizdə çoxmənalı olmasının səbəbini izah etmişdir.Azərbaycan ədəbi dilində "baş" sözü, dialekt və şivələrdə isə "bağır" sözü çoxmənalılıq kəsb edir və onların, yəni hər iki sözün əsas mənəlarla bağlı olan əlavə mənəları da birləşmə daxilində qalır.N.Rəhimzadə doğru olaraq göstərir ki, çoxmənalı ideomatik ifadələrin yaranmasında çoxanamlı sözlər böyük rol oynayır.Məlumdur ki, sonuncular öz əsas mənəları ilə birlikdə həm də

məcəzi mənalar və mənə çalarlıqları kəsb edir. Əsas mənalarla bağlı olan əlavə mənalar müəyyən birləşmələrin daxilində qalır. Bular bu əlavə mənaların böyük hissəsini əks etdirir (12,13).

Qeyd etməliyik ki, yuxarıdakı poetik kontekstdə işlənən "bağrımın başı" dialektizminin "alışmaq" feili ilə də birbaşa, özü də məntiqi əlaqəsi vardır və bunu mürəkkəb strukturlu feili frazeoloji birləşmə kimi də götürüb təhlil etmək mümkündür və fikrimcə, bu birləşmədə yəni, "bağır başı" ifadəsindəki komponentlər daha çox isimlə bağlıdır və çoxmənalılığı da yaradan bu nitq vahidləridir. Onu da unutmamaq olmasın ki, "bağır" ismi dialektizmi müasir Azərbaycan poeziya dilində daha çox hərəkət bildirən sözlərlə birləşərək feili dialektizmləri də formalaşdırır və aşağıdakı poetik mətnlər fikrimizi təsdiq edir.

Varaqlar sözümlü yayıb,
Qəm-qüssə bağrımı yeyib,
Bilmirəm tale nə deyib
Gətirmiş dünyaya məni (11,44).

Və yaxud:

Vətən savaşında yaralı qaya,
Gərir sinəsini yağ qəsdinə.
Güllələr, mərmilər yağır üstünə,
Bağrı parçalanıb tökülür çaya (11,28).

Poeziyada ismi frazeoloji dialektizmlərlə bərabər, ideomatikləşməyən, dolğun şəkildə məcazlaşmış isimdən ibarət şivə sözlərinə də müəyyən dərəcədə rast gəlmək olur. Gərəкли olan, poetik mühitə uyğunlaşdırılan dialektizm təzə nəfəs vermək, onu mövzunun mündəricəsinə tabe etdirmək, poetik mətnlə üzvi şəkildə bağlamaq söz sənətkarından böyük məharət tələb edir və bu baxımdan Famil Mehdi'nin Qarabağ müvzusunda qələmə aldığı irihəcimli "Dərs" adlı şeirinin sonuncu misrasında "məməkə" ismi dialektizmi yerli-yerində işlədilərək milli koloriti dolğun şəkildə əks etdirir:

Cəsarət dərşini, sərtlik dərşini,
İgidlik dərşini, mərdlik dərşini,
Bu dərşin Çaldıran mərhələşini,
Qəddarlıq-bədnamlıq məməkəşini (13).

Poetik kontekstdə güclü bir ovqat var, şairin şəxsi duyğuları ilə ictimai dərdləri ayrılmaz şəkildə bir-birini çulğalayır, səmimi, orijinal ifadələr oxucunu sehləyir ki, bu sehrin yaranmasında *məməkə* ismi dialektizmi də az rol oynamır. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğətlərindən belə aydın olur ki, *məməkə* ismi dialektizmi laçın, Tovuz, Qazax dialekt və şivələrində

“yığıncaq” anlamından işlənir- Bekarlar yenə *mərəkə* quruf (laçın) (3,322). Poeziya dili başdan-başa siqlətli olan Xalq şairi M.Arazın yaradıcılığında konkret anlayışlar bildirən xeyli sayda ismi dialektizmlər müşahidə olunur ki, bunlardan da mövzuya uyğun leksik dialektizmlər də şairin poetik ornəklərinin dilinə xüsusi bir təravət verir. Məsələn, şair “Məndən öttü...” şeirində məişət əşyasının adını bildirən dibək dialektizmdən istifadə etməklə daxili həyəcanlarımızı rıqqətə və ehtizara gətirir:

Dibək oldun,
Öz duzunla, öz daşınla,
Ögey oldun,
Doğma, ekiz qardaşınla
Mənəm-mənəm deyənlərin qeyrətindən,
Namusunu yeyənlərin qeyrətindən (14,38).

Dibək ismi dialektizmi Azərbaycan dilinin Ağbaba, Başakkeçər, Cəbrayıl, Fizuli, Göyçay, Kürdəmir, Ordubad, Şahbuz, Zaqatala dialekt və şivələrində 2 mənada işlənir: 1.duz, yarma, çəltik və s. döymək üçün içi oyulmuş daş və ya kötük; 2.həvəngdəstə (15,141).

Azərbaycan poeziyasında bəzən elə şeir mətnlərinə rast gəlirik ki, onlarda işlənən ismi dialektizmlərin ədəbi dildəki qarşılıqları ilə istifadəsi, yəni sinonimliyi poetik fikrin lazımı səviyyədə çatdırılmasına yaxından köməklik göstərir.Məsələn, Xalq şairi Z.Yaqub “Kəlbəcərdən gələn qarı” şeirində Qarabağ müharibəsi və onun gətirdiyi bəlaları daha emosional ifadə etmək məqsədilə güclü ismi dialektizm cərgələri yaradır:

Ərisindən, arğacından,
Sürüsündən, arxacından,
Meşəsindən, ağacından ayrı düşən,
Allı-güllü alçasından,
Lilparından, dolçasından
Xınasından, xalçasından ayrı düşən,
Barını yellər aparan,
Baxtını sellər aparan,
Qazancını –iringini,
Fitnələr, fellər aparan,
Çox üzgün, rəngi sarı-
Kəlbəcərdən gələn qarı.916,122).

Bu parçadan əriş- arğac, lilpar-dolça ismi dialektizmləri cərgələnərək, arxac,xana ,iring sözləri isə ayrı-ayrılıqda və yaxud da ədəbi dildəki qarşılıqları ilə işlənərək poetik fikrin gur və şaqrq alınmasına xidmət göstərirmişdir (17,225).

Əriş ismi dialektizmi Qarabağ dialektində “ip” (15, 117), arğac sözü”həvədə

istifadə edilən ip növü "(15,16), dolça sözü Ağcəbədi, Ağdam, Bakı, Barana, Bolnisi, Borçalı, Hamamlı, Tərtər, Qazax, Şəmki, Tovuz dialekt və şivələrində "ağac və ya misdən hazırlanmış birqulplu su qabı" (15,149), lilpar sözü Ağbaba şivəsində "nilufər", Daşkəsən, Gədəbəy, Gəncə, Qazax, Qubadlı dialekt və şivələrində "sarmaşığın bir növü" (3,304), arxac sözü Gəncə, Başkeci, Borçalı şivələrində "ilin isti fəsillərində sürü və naxırların açıq havada yatdığı müəyyən yer" (15,17), xana sözü Kürdəmir və eyni zamanda əksər dialekt və şivələrimizdə "toxumluq aləti" mənasında işlənir. Müasir Azərbaycan şairləri yaratdıqları poetik örnəklərinin dilində saysız – hesabsız dialekt və şivə sözlərindən istifadə etmişlər ki, bunların da çoxu ismi dialektizmlərin payına düşür. Bu ismi dialektizmlərin demək olar ki, əksəriyyəti linqvokulturoloji xüsusiyyətləri özlərində çox əhatəli və geniş şəkildə əks etdirirlər. Mopassan yazırdı ki, haqqında danışdığımız hər şeyin necəliyindən asılı olmayaraq onu adlandırmaq üçün tək cə bir isim var, onun hərəkətini bildirmək üçün tək cə bir feil var və onun necəliyini göstərmək üçün bir sifət var o vaxta qədər axtarmaq lazımdır ki, nəhayət, bu isim, bu feil, bu sifət tapılsın; hec vaxt təxmini sözlərlə kifayətlənmək olmaz, çətinlikdən qorxub heç vaxt, hətta uğurlu görünsə belə qondırmaçılığa, dil oyunbazlığına qaçmaq lazım deyil (17,228) və bu baxımdan poeziyada əksini tapan ismi dialektizmlərin əksəriyyətini uğurlu saymaq mümkündür, çünki bu nitq vahidləri vasitəsilə ən azından obrazlılıq, milli-kolorit zəngin və rəngarəng edilmişdir. Məsələn, şifahi danışq dilində işlətdiyimiz "Qazanc can yonqarıdır"- aforizminin tərkibində çıxış edən yonqar sözü şivə səciyyəlidir və Z.Yaqubun poetik örnəklərinin birində müşahidə olunur:

Ömür bazarında, can bazarında,

Qazanan çörəkdi-canın yonqarı (16,119).

Şair tərəfindən bu dialektizm ədəbi dilimizdə işlək olan can sözünə ustalıqla uzlaşdırılmış, III növ ismi birləşmə modeli (canın yonqarı) yaradılmış və söz birləşməsinə məcazi don geyindirilmişdir. Yonqar sözü Azərbaycan dilinin Quba dialektində "mişarla kəsilən axta (ağacdən) tökülən ovuntu," doğranan odundan qopan kiçik parça" (3,248) mənalarında çıxış etsə də, yuxarıdakı kontekstdə idiomatikleşmiş və "qazanc üçün canın əzab-əziyyətdən taxta kimi yonulması, əriməsi" mənasında işlənmişdir. Hətta bu söz Azərbaycan dilinin Gəncə şivəsində yonqaramax "şəkildə feili dialektizm kimi də işlənir və "ağac və taxtanı kobud şəkildə yonmaq" mənasını bildirir (3, 248).

Poeziyada erməni vəhşilərinin törətdikləri faciələrin təsviri zamanı söz sənətkarı çox vaxt ədəbi dil sözləri ilə kifayətlənmir, onların dialektal qarşılıqlığına da müraciət etməli olur ki, bu məqamda ismi dialektizmlər

ədəbi dildəki sinonim variantlarından leksik mənalarına görə fərqlənir. Məsələn, Xalq şairi Xəlil Rza Ulutürk “ Odlar yurdu, Od torpağı” şeirinin bir bəndində erməni vandalarının azərbaycanlı soydaşlarımıza misli görünməmiş divan tutduqlarını, dəhşətli , tükürpədicə səhnələrini yaradarkən qundaq ismi dialektmindən də istifadə etmiş, erməni vəhşiliklərinin sərgilənməsində bu dialektmə də mühüm nitq aktı kimi çıxış etmişdir:

Süngülərə keçirdilər yüz uşağı, min qundağı,
Ağsaqqalı, ağbirçəyi, ayyüzlünü, gül dodağı (18,8).

Qundax dialektmi Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində omonimik vahid kimi çıxış edir. Belə ki, Azərbaycan dilinin Qazax, Samux, Tovuz dialekt və şivələrində “təzə doğulmuş uşaq, körpə uşaq” mənasında çıxış edən bu söz, Tovuz şivəsində “araba oxunun keçirildiyi hissə” anlamını ifadə edir (3,155).

İsmi dialektmələr müəyyən əşyaların adlarını bildirən leksik vahidlərdir və onlar hər hansı bir şeir mətnində yerli-yerində istifadə olunduqda kontekstin məğzinə, təbiətinə işıq tutur, estetik proseslərin mexanizmini düzgün anlamağa yardım göstərir” Bədii söz sənətinin, o cümlədən poeziyanın özünə məxsusluğu sözlərlə yaradılmış obrazlarla bağlıdır. Məhz onun sadəliyində həyat hadisələri sənət hadisələrinə çevrilir, real həyatın bədii həyatda ədəbiləşməsi baş verir. Bədii obrazlar və estetik ideallar o zaman uzun ömürlü olur ki, əsərin forma əlamətləri məzmun kamilliyi ilə eyni ahəng üzərində qurulsun (19,319).

İsmi dialektmələr də forma əlamətləri sistemində poetikliyin qaynağı kimi mühüm funksiya daşıyır, üslubi rəng ifadə edir. Məsələn, aşağıdakı poetik konteksdə ədəbi dilimizdə işlək olan bıcaq sözü ilə dialekt və şivələrimizdəki qəmə leksemi qarşılaşdırılaraq söz sənətkarının fikir və duyğularının poetik şərhini vermə vəzifəsini öhdəsindən layiqincə gəlmişlər:

Əgər arxa cəbhə arxa deyilsə,
Qəmədir, bıcaqdır kürəyimizə (20,243).

Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində qəmə sözü çoxmənalı leksik vahid kimi çıxış edir. Belə ki, qəmə dialektmə Gədəbəy şivəsində “şiş uclu allət, nizə”, Qazax dialektində “xəncər”, Quba dialektində “qurumuş zoğal” (3,127) mənasını bildirir.

Göründüyü kimi, Gədəbəy şivəsi və Qazax dialektindəki mənalar sinonimlik təşkil etdiyi halda, Quba dialektindəki mənə tamamilə bambaşqadır.

Nəticə: Poeziyada isim modeli, yəni ismi frazeoloji dialketmələrə az, konkret və mücərrəd anlayışlar ifadə edən sadə strukturlu ismi dialketmələrə kifayət qədər, xeyli sayda rast gəlmək olur. İstər ismi frazeoloji

dialektizmləri, istərsə də sadə struktura malik ismi dialektizmlərin həm Azərbaycan ədəbi dilində, həm də şivələrində omonim, sinonim qarışılıqları mövcuddur. Bütün bunlar əksər hallarda poetik üslubun ifadəli vəsitəsinə çevrilir, üslubi effekt yazada bilir, oxucunun nəzər-diqqətini cəlb edir və onları linqvistik baxımdan ətraflı şəkildə tədqiq etməklə xalqımızın tarixi, məişəti, etnografiyası bir sözlə, kultururologiyası barədə dolğun elmi məlumatlar əldə etmək mümkündür.

Ədəbiyyat

- 1.Виноградов В.В. Основные типы лексических значений слова. "Вопросы языкознания" ,М,1953, №5 стр.13-18.
- 2.Vüsal Ümman " Giley-güzarlar"."Təknur", Bakı,2016, 119 s.
- 3.Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti.Bakı, 1964, 480 s.
- 4.Bayramov İ. Qərbi Azərbaycan şivələrinin leksikası,(dərs vəsaiti), Bakı," Elm və təhsil; 2011, 440 s.
- 5.Hüseynova M." Vətəndir", Aşıq Pəri inciləri".Şeir antologiyası, I kitab," Elm və təhsil; Bakı, 2017 s.211.
- 6.Ərəb və fars sözləri lüğəti (Azərbaycan klassik ədəbiyyatını oxumaq üçün), Bakı, "Yazıçı",1985,1013 s.
- 7.Aşıq Pəri inciləri.Şeir antologiyası,I kitab," Elm və təhsil ", Bakı,2017,340 s.
- 8.Rafail İncəyurd " Göz yaşı", Bakı,2017,113 s.
- 9.Kaşğari M. Divani lüğüt-it-türk, Bakı" Ozun ", 2006, 452 s.
- 10.Bayramov H.Azərbaycan dili frazeologiyasının əsasları." Maarif", Bakı, " Sabah"; 2005, 116 s.
- 11.Kürdoğlu H. Yurduma qurbandır sözüm.Bakı, " Sabah";2005,516 s.
- 12.Mehdi F.Silahlan, silahlan, silahlan, əsgər! "Xalq" qəzeti, 20 yanvar 1994-cü il.
- 13.Рагимзаде Н.Р.Сеоматические выражения азербайджанского языка. Автореф,кандд,diss.Баку,1967,ср.21.
- 14.Məmməd A.Seçilmiş əsərləri.Bakı," Yazıçı" 1984,s.401.
- 15.Azərbaycan dialektoloji lüğəti I cild; A-I, Ankara, 1999,374 s.
- 16.Yaqub Z.Bir əli torpaqda, bir əli haqda.Bakı," Azərbaycan " nəşriyyatı,1999, 487 s.
- 17.Nəcəfova M.Poeziya və Qarabağ problemi.Bakı, "M B M ", 2009, 272 s.
- 18.Xəlil R.U Qəhrəman Təbrizim. Bakı, "Gənclik", 1994, 355 s.
- 19.Hüseynova M. Dil və Poeziya , Bakı, "Elm" ,2008, 434 s.
- 20.Quluzadə Ə.Qadam mənə Qarabağ, Bakı," Ozan", 2006,454 s.